

מלאכה בחול המועד

תקציר: הגמרא במסכת מועד קטן עוסקת במלאכות המותרות והאסורות במהלך ימי חול המועד. הסוגיה העוסקת במקור איסור מלאכה בימים אלו מופיעה במסכת חגיגה (יח,א) ומובאים בה חמש שיטות תנאים בנושא. במסגרת השיעור השבוע נעסוק בפסיקת הרמב"ם בנוגע למקור איסור מלאכה בחוה"מ. בעקבות פסיקה זו, נבחן את היחס ליום י"ד בניסן ונעסוק במשמעות איסור המלאכה. לאחר מכן נבחן את תוקף איסור המלאכה בדברי הרמב"ם ובראשונים נוספים.

א. פתיחה

בסוגיה בחגיגה. הרמב"ם כותב שתוקף האיסור הוא מדברי סופרים, ולכאורה מעמדו ההלכתי אינו מהתורה אלא שווה לדרשה האחרונה שמובאת בסוגיה בשם ר' ישמעאל. יש לשים לב שהרמב"ם לא מתנסח בלשון של דאורייתא או דרבנן, אלא מגדיר את האיסור 'מדברי סופרים'. בעניין תוקף איסור המלאכה הזה נעסוק בהמשך השיעור.

בהלכה זו של הרמב"ם יש לשים לב לשתי נקודות נוספות, הראשון, מצוי בהסבר טעמו של האיסור. הרמב"ם מסביר את שטעם האיסור הוא "כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל". נימוק זה משמעותי מבחינה מעשית, משום שאמנם ימי חול המועד נקראים מקראי קודש אך בפועל אין משמעות הלכתית להגדרה זו מחוץ לכותלי בית המקדש. המטרה באיסור המלאכה היא שבימים אלו לא תהיה תחושה שהנם "כיום חול לכל דבר".

נקודה נוספת אליה יש לשים לב בדבריו היא שאמנם באופן כללי אין הבדל בין ימים חול המועד לשאר ימי החול, אך קיים יוצא מן הכלל - בית המקדש. הרמב"ם מסביר שימי חול המועד "הוא זמן חגיגה במקדש". הקרבת הקרבנות מעידה את קדושה פנימית שיש בימים אלו ואיסור המלאכה מאפשר לתת ביטוי חיצוני לקדושה זו. טעם זה אינו מופיע בגמרא במפורש ויש להבינו ולראות מהיכן הוא לקוח.

ג. זמן הקרבת קרבנות

כאמור, הרמב"ם מסביר שאיסור מלאכה בחול המועד קשור לזהותם של הימים כזמן חגיגה במקדש. בתחילת פרק רביעי במסכת פסחים המשנה והגמרא בעקבותיה דנה על איסור מלאכה בערב פסח, וכך מובא בתלמוד הירושלמי (פ"ד, הלכה א):

הגמרא במסכת מועד קטן עוסקת במלאכות המותרות והאסורות במהלך ימי חול המועד. הסוגיה העוסקת במקור איסור המלאכה בימים אלו מופיעה במסכת חגיגה (יח,א) ומובאים בה חמש שיטות תנאים בנושא¹. במסגרת השיעור השבוע נעסוק בפסיקת הרמב"ם בנוגע למקור איסור מלאכה בחוה"מ. בעקבות פסיקה זו, נבחן את היחס ליום י"ד בניסן ונעסוק במשמעות איסור המלאכה. לאחר מכן נבחן את תוקף איסור המלאכה בדברי הרמב"ם ובראשונים נוספים.

ב. פסק הרמב"ם

הרמב"ם (הל' שביבת יום טוב פ"ז, הלכה א) פוסק את דין איסור מלאכה בחוה"מ בהלכות שביבת יום טוב. בדבריו ניתן לזהות מספר טעמים לאיסור:

"חולו של מועד אף על פי שלא נאמר בו שבתון הואיל ונקרא 'מקרא קדש' והרי הוא זמן חגיגה במקדש אסור בעשיית מלאכה כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל, והעושה בו מלאכה האסורה מכין אותו מכת מרדות מפני שאיסורו מדברי סופרים, ולא כל מלאכת עבודה אסורה בו כיום טוב שסוף הענין בדברים שנאסרו בו כדי שלא יהיה כיום חול לכל דבר, לפיכך יש מלאכות אסורות בו ויש מלאכות מותרות בו".

הרמב"ם מזכיר בדבריו את הפסוק הקורא לחול המועד 'מקרא קדש', ונסמך על שיטת ר' עקיבא

1 בעניין זה ראה בשיעור הפתיחה במסגרת 'בשבתך בביתך' על מסכת מועד קטן:
<http://www.etzion.org.il/he/%D7%90%D7%99%D7%A1%D7%95%D7%A8-%D7%9E%D7%9C%D7%90%D7%9B%D7%94-%D7%91%D7%97%D7%95%D7%9C-%D7%94%D7%9E%D7%95%D7%A2%D7%93-%D7%90>

עקרון זה נפסק ברמב"ם (פיהמ"ש תענית פ"ד, משנה ב וכן בהלכות כלי המקדש פ"ו, ה"א) לגבי תפקיד הכהנים הקשורים למשרת המעמדות היומית:

"...וכשמגיע זמן מעמד כל מי שהיה מהם מאנשי אותו המעמד קרוב לירושלם יעלה לירושלם ויהיה מצוי במקדש בזמן הקרבת הקרבן עם הכהנים והלויים שבאותו משמר, ומי שהיה רחוק מירושלם מתכנסין בבתי כנסיות בעריהם ומתפללין וקורין כמו שאמר, ויתעסקו בעבודה כל אותה השבת שהיא משמרתם בתפלה וקריאה וצום כמו שיבאר. וקורין במעשה בראשית, כי שלמות המציאות היא העבודה, ואין עבודה אצלינו אלא עם הקרבנות, וכך אמרו אלמלי קרבנות לא נתקמו שמים וארץ".

"אי אפשר שיהיה קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו וקרבתו הציבור הן קרבן של כל ישראל ואי אפשר שיהיו ישראל כולן עומדין בעזרה בשעת קרבן. לפיכך תקנו נביאים הראשונים שיבררו מישראל כשרים ויראי חטא ויהיו שלוחי כל ישראל לעמוד על הקרבנות והם הנקראים אנשי מעמד, וחלקו אותם כ"ד מעמדות כמנין משמרות כהונה ולויה, ועל כל מעמד ומעמד אחד מהן ממונה על כולם והוא נקרא ראש המעמד".

בהמשך הפרק מהלכות כלי המקדש (שתואר בציטוט השני) הרמב"ם מרחיב בתפקידם של אנשי המעמד ובמעשיהם במשך השבוע בו הם מוגדרים כנציגים של עם ישראל.

נראה שיסוד דברי הרמב"ם בנוגע לעבודה בחול המועד מקביל לעיקרון השביתה בשעת הקרבת הקורבן²: מכיוון שבמקדש יש זמן חגיגה, ומקריבים קרבנות מוסף מיוחדים של חוה"מ, קיים איסור מלאכה על כל ישראל בגבולין³; או במילים אחרות: מכיוון שימים

"מקום שנהגו לעשות מלאכה כו'- כתיב 'שם תזבח את הפסח בערב' (דברים טז, ו), אין לי אלא הוא, שלוחו מניין? תלמוד לומר- 'ובשלת ואכלת' (דברים טז, ז). מה תלמוד לומר 'שם תזבח את הפסח בערב' אינו בדין שתהא עסוק במלאכתך וקרבתך קרב אבל אסור מלעשות מלאכה!..."

איסור מלאכה בערב הפסח נובע מן העובדה שקרבן הפסח מוקרב ביום זה. לדברי הירושלמי לא יכול להיות שקרבנו של האדם מוקרב בבית המקדש ובמקביל אותו אדם יעשה מלאכה בביתו. בהמשך סוגיית הירושלמי אנו מוצאים הרחבה של עיקרון זה גם לגבי קרבן התמיד שקרב בכל יום:

"אמר רב יונה- אילין תמידין קרבנותיהן של כל ישראל אינן. אם יהיו כל ישראל עולין לירושלם לית כתיב אלא 'שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך (שמות לד, כג)".

קרבן התמיד הוא קרבן ששייך לכל ישראל (והוא אף מובא מתרומת הלשכה), אך לא יתכן שכל עם ישראל יהיה מחויב לעלות בכל יום להקריבו. התורה חייבה אותו לעלות רק שלוש פעמים בשנה. הגמרא ממשיכה ובוחנת מהי ההשלכה ההלכתית שקרבן התמיד מוקרב כשליחות עבור כל יחיד:

"אם יהיו כל ישראל יושבין ובטילין!?, והכתיב 'ואספת דגנך' (דברים יא, יד)- מי אוסף להן את הדגן? אלא שהתקינו הנביאים הראשונים עשרים וארבע משמרות על כל משמר ומשמר היה עומד בירושלם של כהנים ושל לויים ושל ישראלים; תני: עשרים וארבעה אלף עמוד מירושלם וחצי עמוד מיריחו אף יריחו היתה יכולה להוציא עמוד שלם אלא בשביל לחלוק כבוד לירושלם היתה מוציא חצי עמוד - הכהנים לעבודה והלויים לדוכן וישראל מוכיחין על עצמן שהן שלוחיהן של כל ישראל".

על פי הנאמר לעיל, באופן עקרוני בכל יום כלל ישראל היה צריך לשבות ממלאכה כל עוד קרבנם קרב בבית המקדש. אמנם, מכיוון שאין זה אפשרי בעולם המעשה, רק הכהנים שובתים לפי סדר המשמרות.

2 לעניין עשיית מלאכה בערב פסח ראה גם י.ד. גילת פרקים בהשתלשלות ההלכה החל מעמוד 123.

3 בפרשיית המועדות בפרשת פנחס קרבן התמיד נזכר ביחד עם קרבנות המועדים, כאשר שני הקרבנות מוגדרים כמובאים עבור כלל ישראל. עוד לעניין מהות קרבן התמיד ראה בשיעור הפתיחה בתוך הספר 'שיעורי הרא"ל על מסכת זבחים'.

"אלמא סבר: כל מלאכה שרשאי אתה לעשות בחולו של מועד עושין אותה בערב הפסח"

הרמב"ם בהלכות שבייתת יום טוב (פ"ח, הלכות יז-יח). מסביר את הקשר בין שני ימים אלו:

"אסור לעשות מלאכה בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כמו ערבי שבתות, וכל העושה מלאכה בהן אינו רואה סימן ברכה לעולם... אבל אין מכין אותו מכת מרדות, ואין צריך לומר שאין מנדין אותו, חוץ מערב הפסח אחר חצות שהעושה בו מלאכה אחר חצות מנדין אותו, ואין צריך לומר שמכין אותו מכת מרדות אם לא נדוהו, לפי שיום ארבעה עשר בניסן אינו כשאר ערבי ימים טובים מפני שיש בו חגיגה ושחיטת קרבן.

לפיכך יום ארבעה עשר בניסן אסור בעשיית מלאכה מדברי סופרים כמו חולו של מועד, והוא קל מחולו של מועד, ואינו אסור אלא מחצי היום ולמעלה שהוא זמן השחיטה, אבל מהנץ החמה עד חצי היום תלוי במנהג...".

ערב פסח שונה משאר ערבי חגים, הואיל ויש ליום י"ד עצמו מעמד מיוחד, בנוסף על מעמדו כערב חג⁴. יום זה הוא יום של הקרבת קרבן פסח במקדש, והוא שווה לחולו של מועד.

ה. קדושת היום

הזכרנו שתי הבנות בדברי הרמב"ם אודות הזיקה בין איסור המלאכה לקרבנות המוקרבים במקדש בחול המועד:

1. הקרבת הקרבנות הם הסיבה לאיסור המלאכה.
2. הקרבת הקרבן הינה סימן למעמד מיוחד שיש ליום זה.

ההבנה השנייה נתמכת מהשינוי אותו מגדיר הרמב"ם בתוקף איסור המלאכה בחול המועד: בהלכות כלי המקדש, הרמב"ם אומר שדין זה של איסור מלאכה קיים רק כאשר הקרבת הקורבן מתבצעת. לעומת זאת בהלכות יו"ט עולה מדבריו כי תוקף האיסור הנו מדברי סופרים.

אלו מוגדרים כמקראי קודש, כל עם ישראל 'תופס' את משמרת המעמדות של אותו שבוע.

אמנם, אין חובה להסביר שקרבנות המוסף הם הסיבה לאיסור המלאכה. ניתן לומר שקרבן המוסף הנו הסימן לכך שימים אלו מיוחדים וממילא גדרי המלאכה בהם שונים. חשוב לציין כי הרמב"ם פוסק כמספר דעות שונות בגמרא בחגיגה מתוך הבנה שהן אינן חלוקות ויסוד דבריהם שווה – לדברי כולם, לדעת הרמב"ם עומדת הקביעה כי ימי חול המועד הנם בעלי קדושה עצמית, וזהו הגורם המכנס אותם לאותה הסוגיה בגמרא.

ד. חול המועד וי"ד בניסן

מדברי הרמב"ם עולה כי קיים קשר בין איסור המלאכה בחול המועד לאיסור המלאכה בערב פסח. קשר זה בין שני הימים עולה ממקורות נוספים ברמב"ם ובגמרא.

הגמרא במועד קטן עוסקת בשכירת פועל במועד, ובשאלה מתי מותר שיעשה מלאכה עבורי. הגמרא מביאה מספר מקורות מהם עולה שניתן לשכור פועל אשר מרוויח את לחמו (בפועל) בשכר פעולתו. על קביעה זו מקשה הגמרא (יג ע"א):

"חכמים אומרים: שלש אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות: החייטין, והספרין, והכובסין. החייטין - שכן הדיוט תופר כדרכו בחולו של מועד, הספרין והכובסין - שכן הבאין ממדינת הים והיוצא מבית האסורין מותרין לספר ולכבס בחולו של מועד. ואי סלקא דעתך שכר פעולה שאין לו מה יאכל שרי - כל מלאכות נמי לישתרו, דהא איכא שכר פעולה שאין לו מה יאכל!".

לענייננו, חשובה השלב בו הגמרא מקשה לגבי העיקרון המגדיר את היתר עשיית מלאכה בחול המועד, מברייתא העוסקת בהיתר עשיית מלאכה בערב פסח. נראה כי הגמרא מניחה שיש קשר ביסוד איסור המלאכה בין יום י"ד בניסן וימי חול המועד. לאור הבאור הנ"ל בדברי הרמב"ם, קשר זה הנו מתבקש. אף על פי כן, נרחיב באפיונו. רש"י (ד"ה מתקיף לה) כותב על דברי הגמרא:

4 ראה בעניין זה גם בשיעורנו על מסכת פסחים [beshiv266](http://www.beshiv266.com), [beshiv263](http://www.beshiv263.com).

כלום אסרו בשר בכור להישקל בליטרא לא כדי שיהו מוכרין אותו בזול, והן מערימין עליו ומוכרין אותו ביוקר. **כלום אסרו לעשות מלאכה בחולו של מועד אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ויגיעין בתורה ואינן אכלין ושתין ופחזין**".

ר' בא מזכיר שתי תקנות שנועדו למטרה מסוימת אך כיום מנצלים אותן למטרה ההפוכה. מטרת ימי חול המועד, מסביר ר' בא, היא לעזוב את העבודה ולהשקיע את הזמן בתורה, אך בפועל כיום מבזבזים את הזמן באכילה ובשתיה.

נראה שהבנה זו גם משתמעת מהבדל המנהגים שמובא בספר "החילוקים בין א"י ובבל" (סימן לט):

"א"מ עושין מלאכה בחול המועד, ובני א"י אין עושין כלל, אלא אוכלין ושותין ויגיעין בתורה, שכך אמרו חכמים: אסור לעשות מלאכה בחוה"מ".

מנהג אנשי ארץ ישראל תואם את דברי התלמוד הירושלמי, אך כאמור ניתן להסביר את הגדרת האיסור בשני דרכים: 1. קדושת ימים אלו היא מדאורייתא ולכן המשנה קוראת להם מועד בכל מקום (ראה פיהמ"ש מועד א,א), אך איסור המלאכה נקבע ע"י חכמים. יסוד האיסור הוא מדרבנן כדי לתת אופי המתאים לקדושה החלה מהתורה בימי חול המועד. 2. איסור מלאכה הוא מהתורה משום קדושת ימים אלו.

בירושלמי ראינו שר' בא רצה להתיר עשיית מלאכה בחוה"מ. כנראה איסור זה היה רופף בא"י, ולא השיג את מטרתו. חכמי א"י הם שקבעו את הסיבה שאסור לעשות מלאכה - 'אוכלין ושותין ויגיעין בתורה'⁶.

לסיכום: זמן חול המועד שונה מימות החול וצריך להיות אף מובדל מהם. מטרת איסורי המלאכה היא ליצור הבדל זה. הדרך ליציקת תוכן שונה בחול המועד, היא העיסוק בדברי תורה, בין בלימוד תורה ובין בסעודות חגיגיות.

המשנה למלך עמד על סתירה זו ואמר 'שלא ידעתי מנין חלוק זה'. יתכן וניתן להסביר שאם יסוד קדושת חוה"מ נגזר מקדושת יום טוב מדאורייתא אזי התקנה דרבנן תקרא דברי סופרים. לעומת זאת, יום של התנדבות עצים למזבח, למשל, שאינו יום מיוחד בפני עצמו הינו בגדר מנהג.

הרב סולובייצ'יק הבין כדבר פשוט שקדושת חול המועד אינה נובעת מהקרבת, אלא יסודה בקדושת המועדים כמקראי קודש:

"וני"ל פשוט, דחלוקה קדושת ר"ח מקדושת חוה"מ. קדושת ר"ח מתבטאת רק ביחס לקרבן מוסף... אולם קדושת חולו של מועד מקיפה הרבה דינים וחלותים, ובעצם קדושתו היא חפצא של קדושת חג הסוכות או חג הפסח. קדושה זו מתבטאת בארבעה דברים: באיסור מלאכה, קרבן מוסף, חובת הרגל בחיוב מצוות הנוהגות ברגלים... הרי שלושת המחייבים... נוהגים גם בחוה"מ... וכאן אמר לאבא מרי כדברים האלה: "חוה"מ קדוש כמו יו"ט עצמו בקדושת היום, אלא שיש בו היתר מלאכה..."⁵.

ו. מהות ימי חול המועד

למרות שיסוד קדושתם זהה, ימי חול המועד שונים מיום טוב בגדרי איסור המלאכה. אמנם קיימות מלאכות מסוימות אשר נאסרו בחול המועד, אך מלאכות רבות מל"ט אבות המלאכה הותרו. הדגש, ככל הנראה הנו על המטרה, אשר כפי שכתב הרמב"ם בפיהמ"ש בתענית שהובא לעיל, בנוגע לאנשי מעמד:

"שהייתה כוונתם ומטרתם ההתעסקות בעבודה ותפילה, ואינם עוסקים בענייני עצמן".

בימי חול המועד האדם נדרש לעזוב את עבודתו, ולהקדיש את זמנו למטרה שונה, כמו בזמן שהקרבת קרב והאדם מקדיש את עצמו לה'. בדרך זו מסביר התלמוד הירושלמי (מועד קטן פ"ב, הלכה ג) את איסור מלאכה בחוה"מ:

"אמר ר' בא בר ממל אילו היה לי מי שיימנה עמי היתרתי בשר בכור להישקל בליטרא והיתרתי שיהו עושין מלאכה בחולו של מועד.

6 הבנת מטרת ואופי ימי חוה"מ היא בעלת משמעויות הלכתיות, ראה לדוגמא ש"ת היכל יצחק א"ח סימן נו.

5 שיעורים לזכר אבא מרי ח"א - הזכרת ר"ח וחוה"מ עמודים קלה-קלו.

יגעים בתורה והם פוחזין ואוכלין ושותין משמע לישנא דמדרבנן הוא...".

התוספות מעלים שתי קושיות מרכזיות על ההבנה שאיסור המלאכה הוא מהתורה:

1. מצאנו שיש מלאכות שהותרו ומלאכות אחרות אסורות. הגדרת המלאכה המותרת והאסורה שונה משבת ויום טוב, ולא מצאנו בתורה חלוקה כזו. דבר זה מסתבר רק במידה ואנו סבורים שהאיסור הנו מדרבנן.

2. מלשון סוגיות הירושלמי והבבלי עולה שמטרת איסור המלאכה היא למנוע מאכילה ושתייה בלתי מרוסנת בימים אלו. טעם זה ולשון הסוגיה, מורים שמדובר על איסור דרבנן.

לאור כך תוספות סבורים שהאיסור הוא אכן מדרבנן, אך מנגד מביאים מספר ראיות לכך שהאיסור הוא מהתורה:

"מכל מקום משמע לפי האמת דלא מיתסר רק מדרבנן וכי קאמר התם בריש פירקא לא מיבעיא אבל דרבנן אלא אפילו חולו של מועד דאורייתא, כעין דאורייתא קאמר לפי שיש לו סמך מדברי קבלה דכתיב 'והפכתי חגיכם לאבלי' (עמוס ח, ז). ודקאמר הכא אלא בחולו של מועד מי שרי אם כן משמע דאסור מן התורה, ויש לומר לאו משום דלא משתרי מדאורייתא אלא כיון דאקרא סמכינן ליה למיתסר לא מסברא ליה לאוקמי קרא דשרי בהדיא בהכי. וכן פירש הריב"ם בשם רבינו יב"א דמלאכה דמועד מדרבנן, ולא כפירוש רבינו שמואל שפירש בערבי פסחים (פסחים קיח ע"א) גבי כל המבזה את המועדות כגון עושה מלאכה בחולו של מועד והא ליתא דמדרבנן הוי וכדפירש...".

שיטת תוספות והריב"ם היא שהאיסור הוא מדרבנן וחכמים רק הסמיכו אותו על הפסוק. לעומת זאת יש ראשונים שהבינו שהאיסור הוא דאורייתא כדוגמת הרשב"ם שמסביר שכוונת המימרא לגבי המבזה את המועדות היא לחול המועד. לאור כך הבינו תוספות שלשיטתו האיסור מהתורה.

אמנם, עלינו לשאול: האם זוהי הדרך היחידה שניתן לייחד בה ימים אלו? ניתן להציע שהתשובה היא שחכמים נתנו לנו דוגמאות והדרכות, אך ישנם דרכים נוספות שבהם ניתן להראות את ייחוד ימים אלו. ניתן לתת דגש לחלק מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה- "ויאנים עוסקים בענייני עצמן".

כיוון זה עולה מדברי הרמב"ם במורה הנבוכים (ח"ג, מג) שמסביר את מטרת החגים והמועדים:

"אבל הימים הטובים הם כלם לשמחה ולקבוצים שיש להם הנאה שבני אדם צריכים אליהם ברוב, ויש מהם תועלת גם כן בענין האהבה שצריך שתהיה בין בני אדם בקבוצים המדיניים"

יש חשיבות לעשות בימי חול המועד כל דבר שגורם לשמחה או לקרבה בין אנשים בתוך עם ישראל. חכמים דיברו על עניין לימוד התורה, בין בלימוד עיוני ובין במסגרת חווייה כמו סעודה. אך בכל דרך שניתן לנצל את ימים אלו למשהו שונה אנו משיגים ועושים את מטרת ה' בימים אלו. לצורך ההדגמה: גם אם כיום, במדינת ישראל, יוצא סניף של בני עקיבא לימסע פסח' (או משפחה לטיול) בימים אלו, הרי יש בכך קיום של חובתם בחול המועד, שהרי הם הופכים את הימים של חול המועד לשונים ומיוחדים (כל עוד מדובר במטרות חיוביות של ערכי התורה, כמובן).

2. דאורייתא או דרבנן

הזכרנו שהתנאים נחלקו בגמרא בחגיגה בדרשה ממנה לומדים את איסור המלאכה. ניתן להבין את דרשות התנאים בשתי דרכים: אפשרות אחת היא כי התנאים סוברים שאיסור המלאכה הוא מהתורה, או לחילופין שהאיסור מדרבנן והפסוק הנו אסמכתא בלבד. התוספות על סוגיית הגמרא בחגיגה (ד"ה חולו של מועד) הבינו כאפשרות השנייה:

"לכאורה משמע דמלאכה דמיתסרא ביה מדאורייתא דמפיק ליה מפסוק... וקשה לר' תם דאם כן דבר האבד וכמה מלאכות דשרינן התם היכי משתרו? וכי היכן מצינו איסור דאורייתא מקצתו אסור ומקצתו מותר... ועוד מצינו בירושלמי בפרק שני דמועד קטן כלום אסרו מלאכה אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ויהיו

מניסוחים אלה אנו רואים שלמרות שהרמב"ם סובר שאיסור מלאכה בחוה"מ הוא מדרבנן⁷, הוא סובר שיש לחוה"מ קדושה מדאורייתא שהרי הוא נקרא מקרא קדש. ניתן להבין מכך שלדעתו, חכמים קבעו את איסורי המלאכה בעקבות הקדושה שחלה בימים אלו, אך יתכן וניתן להראות את הקדושה גם בדרכים אחרות⁸.

חשוב לציין, בשולי הדברים כי גם אם איסור המלאכה הוא מדרבנן, יתכן ואדם שעובר עליו יעבור איסור דאורייתא - אם אנו מבינים שיש קדושה מדאורייתא למועד וחכמים ישמו להלכה גדר קדושה זה באיסור מלאכה, אדם שעושה מלאכה מבטל את קדושת המועד שהיא מדאורייתא.

ח. דאורייתא על ידי חכמים

תוספות הבינו ששיטת הרשב"ם היא שאיסור מלאכה בחול המועד הוא מהתורה. ישנם ראשונים נוספים שסוברים בדרך זו. הבית יוסף (סימן תקל) מסכם את שיטות הראשונים, אך יש לשים לב שהמערכה אותה בונה הבית יוסף בין הראשונים בנוי על היסק ולא רק על ציטוט - חלק מן הראשונים המובאים כתבו את עמדתם בנושא באופן מפורש ואילו חלקם כתבו נוסח ממנו משתמע היסק אפשרי (אך לא היסק הכרחי):

"...ומיהו כתב בשם רבי אליעזר ממיץ (יראים השלם סו"ס דש) דחול המועד אסור במלאכה מדאורייתא ורבינו כתב בסימן תקל"ו דלרב אלפס מלאכת חול המועד היא מדאורייתא ושם (רסד: ד"ה ומיהו) אכתוב שאיני יודע מנין למד רבינו שהרי"ף סובר כן...."

7 לגבי המושג דברי סופרים במשנת הרמב"ם ראה בעיונים במשנתו של הרמב"ם - הרב נחום רבינוביץ פרק ד.

8 ראה לדוגמא בדברי ערוך השלחן תקלד. יתכן וגישת הרמב"ם לגבי חוה"מ מקבילה לשיטתו בהגדרת מצות העשה של 'שבתון' בשבת (הלכות שבת ריש פרק כא). הרמב"ם סובר שיש מ"ע מדאורייתא אך תוקף הגדרים הספציפיים הם מדרבנן (בניגוד לשיטת הרמב"ן עה"ת בפרשת אמור כג,ד). ונראה שיש לקשר דיון זה לקיום מצוות החג במשך חול המועד. בעניין משמעות ישיבה בסוכה ואכילת מצה לאחר י"ט ראשון בהקשר זה ראה בעיונו של הרב אלחנן סמט על פרשת ראה - 'אכילת מצה בשבעת ימי חג המצות', מופיע גם בקישור הבא- <http://www.etzion.org.il/he/%D7%90%D7%9B%D7%99%D7%9C%D7%94-%D7%9E%D7%A6%D7%91%D7%A9%D7%91%D7%A2%D7%AA-%D7%99%D7%9E%D7%99-%D7%97%D7%92-%D7%94%D7%9E%D7%A6%D7%95%D7%AA>

על הקושיות כנגד הגישה שמדובר על איסור תורה ניתן לענות באחת מהדרכים הבאות:

1. גדר האיסור שונה מאיסור מלאכה בשבת וביום טוב. לא מצאנו חלוקה באיסורי המלאכה בשבת וביום טוב, אך איסור התורה בחול המועד האיסור נובע מהטרחת הטמונה בו. יש לציין שגם הסובר שאיסור המלאכה הוא מדרבנן בלבד יכול להסביר את חילוק המלאכות בדרך זו, והסבר זה אינו רק לשיטות שאיסור המלאכה מהתורה.

2. יתכן ויש מחלוקת בין הסוגיות, ולפי שיטות התנאים בחגיגה האיסור מהתורה גם אם ישנן סוגיות שעולה מהן הבנה שונה.

נראה שניתן להציע גישה שונה בדברי הרשב"ם, אשר עולה בקנה אחד גם עם השיטות הסוברות שהאיסור הנו מדרבנן. בשיעור הקודם הסברנו שישוד איסור המלאכה נובע מקדושת היום, ומהעובדה שימי חול המועד הם חלק מ'מקרא הקודש' הכללי של המועד. לאור כך, ניתן להסביר שישוד איסור המלאכה הוא מהתורה, אך גדריו נקבעו על ידי חכמים. התורה קבעה את קדושת היום, ואת ההלכה שאין לטרוח בימים אלו, אך לא קבעה מה מותר ומה אסור. איסורי המלאכה נאמרו על ידי חכמים כמבטאים את רצון התורה.

הפרשנים אמנם לא הבינו את שיטת הרשב"ם בדרך זו, אך נראה שהסבר זה מתיישב בשיטתנו ללא בעיה. בדרך זו נראה שיש להבין את שיטת הרמב"ם. למשל, בהלכות שביעת יום טוב(פ"ז, הלכה א) הוא כותב:

"חולו של מועד אף על פי שלא נאמר בו שבתון הואיל ונקרא 'מקרא קדש' והרי הוא זמן חגיגה במקדש אסור בעשיית מלאכה כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל, והעושה בו מלאכה האסורה מכין אותו מכת מרדות מפני שאיסורו מדברי סופרים, ולא כל מלאכת עבודה אסורה בו כיום טוב שסוף הענין בדברים שנאסרו בו כדי שלא יהיה כיום חול לכל דבר, לפיכך יש מלאכות אסורות בו ויש מלאכות מותרות בו"

גם בדברי הרמב"ן וכן בדברי הבית יוסף עולה העיקרון של 'מסרן הכתוב לחכמים'. בעל 'ערוך השולחן' (סי' תק"ל, סעיף א) מביא עקרון זה לשיטות הסוברות שאיסור המלאכה הוא מדרבנן:

"אבל בחול המועד יש שאתה מותר לעשות, ויש שאתה אסור לעשות. וזהו שאמרו בחגיגה שם, שמסרן הכתוב לחכמים. כלומר: כיון שבהכרח שבחול המועד יש מלאכות אסורות ויש מלאכות מותרות, בעל כרחך שמסרן לחכמים להבין דעת התורה, איזה אסרה ואיזה התירה".

לסיכום: באופן עקרוני, רצון התורה וכוונתה הוא שקדושת חול המועד תוגדר כקדושת המועדות (נושא אודותיו הרחבנו בשיעור שעבר). כפי שראינו, יתכן ואיסורי המלאכה יוגדרו באופן מעשי כאיסורים מן התורה או מדרבנן, אך בכל מקרה הם מבטאים את רצון התורה ומסרן הכתוב לחכמים.

ט. מסרן הכתוב לחכמים

העיקרון ההלכתי 'מסרן הכתוב לחכמים', מוזכר כבר בסוגיית הגמרא בחגיגה (בדרשת ר' ישמעאל) ועולה גם בהקשרים אחרים. בהלכות יום הכיפורים מצאנו קושיה דומה לקושיה סביב איסור המלאכה בחול המועד - איסור רחיצה הותר במקרים מסוימים כמו עבור כלה ומלך, והקשו הראשונים היכן מצאנו שאיסור תורה לעיתים מותר ולעיתים אסור. מצד שני הגמרא בפרק שמיני ביומא (עד) למדה את איסורי יום הכיפורים מפסוקים ולכאורה תוקפם מהתורה.

הר"ן (א ע"א בדפי הרי"ף ד"ה יום הכיפורים) מביא את מחלוקת הראשונים ואת שיטת התוספות שארבעת העינויים הם מדרבנן. לאחר מכן הוא מציע שכל חמשת העינויים מהתורה, אך ארבעת העינויים קלים יותר מכיון שנלמדו מייתור הפסוק של שבתון, ולכן מסרן הכתוב לחכמים (כמו שהצענו לעיל). הר"ן מסביר שחכמים הקלו במה שראו שאינו נעשה לתענוג, והוא מוסיף שכך היא שיטת הרמב"ם.

אנו מוצאים שהר"ן עקבי לשיטתו גם בסוגיה נוספת במסכת סוכה. הגמרא כותבת שיש הבדל בפסולי הדר בין יום טוב ראשון ושאר החג, והתקשו הראשונים מדוע יש חילוק בין ימים שונים לענין פסול. הר"ן מסביר (סוכה יג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ומיהו) שהדבר

הרי"ף במסכת חגיגה הביא את דרשות התנאים, ומכך הסיקו הבאים אחריו שהאיסור לשיטתו הוא מהתורה.

הבית יוסף (סימן תק"ל) מבין שאיסור מלאכה הוא מהתורה:

"ולע"ד נראה דאיסור מלאכה בחול המועד דבר תורה כדמשמע בסוגיא שבפרק אין דורשין (חגיגה יח ע"א) אלא שהתורה מסרה לחכמים שיאסרו המלאכות שנראה להם ויתירו מה שנראה להם...".

הבית יוסף סובר שהאיסור הוא מהתורה אך יש לו גדרים שונים, ויתכן כי האיסור מהתורה יהיה מותר או אסור בזמנים שונים. הביאור הלכה (סימן תקל ד"ה ומותר במקצת) סיכם את שיטות הראשונים השונות, ומכריע כשיטות הסוברות שמדובר על איסור תורה. בעקבות כך הוא כותב שיש להחמיר במקרה של ספק, לפי הכלל ספק דאורייתא לחומרא. הוא מסיים את דבריו שבעקבות כל הראשונים המחמירים אין למהר להקל, אלא לצורך גדול⁹.

שיטת ביניים מובאת בשם הרמב"ן (בית יוסף שם):

"ונימוקי יוסף כתב בריש מועד קטן (א ע"א ד"ה גמ') שהרמב"ן (חידושים שם ד"ה עוד אני) הטיל פשרה ואמר שכל מלאכה שאינה לצורך המועד ואינה דבר האבד אסורה מן התורה. ושהיא לצורך המועד מותרת בין במלאכת אומן בין במלאכת הדיוט אף על פי שאינה דבר האבד וכן כל שהיא דבר האבד מותרת אף על פי שאינה לצורך המועד ואף על גב דאית ביה טרחא יתירתא וחכמים מדבריהם אסרו קצת מלאכות אלו ועיקר חולו של מועד ודאי דבר תורה הוא ולזה הסכים הרשב"א... עכ"ל. וגם המגיד (פ"ז, הלכה א) כתב דברים אלו...".

שיטת הרמב"ן סוברת כעיקרון שהעלנו בפסקה הקודמת - יסוד דין קדושת חול המועד הוא מהתורה. ישנן מלאכות שנאסרו מהתורה ואחרות דרבנן, אך אין אבחנה זו משפיעה על יסוד הדין.

9 במספר אחרונים אנו מוצאים שהם פוסקים שספק איסור מלאכה בחוה"מ הוא ספק דרבנן ולקולא, ראה - נודע ביהודה מה"ק סימן יב. ש"ת היכל יצחק א"ח סימן נו. ש"ת יביע אומר ח"ח א"ח סימן מח.

משרדי בית המדרש הווירטואלי : 02-9937300 שלוחה 5

דוא"ל : office@etzion.org.il

נמסר לחכמים לקבוע מהו 'הדר' וחכמים חילקו בין הימים השונים.

הרב אשר וייס הסביר את כלל זה בדרך הבאה :

"היכא דהנחילנו תורה כלל, שפרטים לו בהכרח, ולא נתפרש בקרא אלו הם פרטיו ומהו מפתח ידיעתם, על כרחך הוא שנמסר הדבר לחכמים לעיין בהמצוה ולקבוע את פרטיה ודקדוריה, וזהו שקראוהו רבותינו הראשונים 'נמסר הדבר לחכמים'. והיכא שנמסר הדבר בידם יש בכוחם להקל ולהחמיר כטוהר הבנתם וכראותם בצרכי השעה"¹⁰

הרב אשר וייס מסביר מקרים נוספים לפי עקרון זה. כך למשל, הוא ביאר בדיני תורת הקניינים, שכל הפרטים נמסרו לחכמים והם שוקלים ומודדים מתי יש בדבר גמירות דעת והקניין חל. בדרך דומה הוא מסביר את העיקרון ב'הלכות שיעורים' – וקובע כי מחד השיעורים הם מן התורה, אך מאידך מצאנו שחכמים נחלקו בהם וקבעו אותם. קביעת השיעורים היא מהתורה, אך פרטי השיעורים וגדריהם לא נמסרו מסיני, אלא נמסר הדבר לידי חכמים לחשב ולדון את פרטיהם לאור הבנתם במהות עניינם.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון תשע"ה

עורך : נועם לב

בית המדרש הווירטואלי

מיסודו של

The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash

האתר בעברית : <http://vbm.etzion.org.il>

האתר באנגלית : <http://www.vbm-torah.org>